

Катерина Ігорівна Гнатенко,
аспірант кафедри теорії та методики викладання
філологічних дисциплін в початковій школі,
Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди,
вул. Валентинівська, 2, м. Харків, Україна

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ПИТАННЯ СПРИЙНЯТТЯ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ

Статтю присвячено розгляду особливостей сприйняття учнями літературних творів. Висвітлено погляди психологів, методистів та літературознавців щодо рівнів сприйняття молодших школярів. Охарактеризовано різноманітні тлумачення поняття «сприйняття» науковцями та його особливостей як психологічного процесу. Особлива увага приділена сприйняттю як передумові на шляху до розуміння літературного твору. Окреслено напрями методичної роботи над сприйняттям художніх творів у початковій школі.

Ключові слова: сприйняття, образ-персонаж, літературне читання, характеристика, початкова школа, аналіз художнього образу, молодші школярі.

Важливим засобом розвитку учнів є художня література, яка несе значний розвиваючий і виховний потенціал. Не викликає сумніву, що читання сприяє формуванню в дітей позитивних моральних та вольових якостей, закладає основи світогляду, навчає розуміти й любити прекрасне. Знання, що отримують діти під час читання художніх творів – про навколишній світ, про своїх однолітків, про їхнє життя, пригоди, історію своєї Батьківщини – допомагають накопиченню соціально-морального досвіду.

Враховуючи величезну пізнавальну й виховну роль літератури, особливого значення набуває завдання школи навчити дітей повноцінно сприймати та розуміти художні твори. Ще Л. С. Виготський зауважував, що «досить часто діти, читаючи художній твір, сприймають зображене неточно і навіть невірно» [2]. Тому постає питання керування дитячим сприйняттям. Проблема міри втручання педагога в процес сприйняття дитиною твору неоднозначно вирішувалась в історії методики початкової школи. К. Ушинський, вважаючи одним із найважливіших завдань школи «привчити дитя до розумної бесіди з книгою», звертав увагу на те, що «вчитель повинен створити сприятливі умови для роботи над змістом, розбором і засвоєнням прочитаного на основі різноманітних видів роботи» [16, с. 13]. Аналізуючи стан методики читання художніх творів у школі на початку ХХ ст., С. Редозубов писав, що «дбайливе ставлення до художнього твору привело деяких методистів і вчителів до відходу від керівництва дитячими сприйманнями та переживаннями, тобто відмови від активного втручання в процес сприймання дітьми художніх образів і від освітньо-виховної роботи на уроках читання» [10, с. 23].

Оновлена навчальна програма з літературного читання для початкової школи (2016) серед своїх завдань особливо виділяє «формування в школярів умінь сприймати, розуміти, аналізувати й інтерпретувати літературні тексти різних видів» [3]. Під час

обговорення програми була висловлена думка про необхідність зміни традиційних підходів до однозначного трактування ідейного змісту твору і передбачення можливості багатоваріантного поля сприйняття.

Отже, можна стверджувати, що проблема сприйняття дітьми літературного твору залишається актуальною для сучасної педагогічної науки і практики, і саме її рішення дозволить організувати методичну роботу в початковій школі більш продуктивно.

Мета статті полягає в розгляді читацького сприйняття як педагогічної та психологічної проблеми на шляху до розуміння художнього твору молодшими школярами.

Психологи розглядають сприйняття як «психологічний процес відбиття предметів і явищ дійсності в сукупності їх різних властивостей і частин за безпосереднього впливу їх на органи чуття» [15, с. 143]. С. Рубінштейн, розглядаючи сприйняття як чуттєве відображення предмета або явища об'єктивної дійсності, що впливає на наш організм, писав, що «життєва практика змушує людину перейти від ненавмисного сприйняття до цілеспрямованої діяльності спостереження; на цій стадії сприйняття вже перетворюється в специфічну теоретичну діяльність, яка включає аналіз і синтез, осмислення і тлумачення сприйнятого» [13, с. 226].

Сприйняття художньої літератури як творів мистецтва вимагає успішного, багатоаспектного дослідження, яке може бути досягнуто тільки як дослідження комплексне, на перетині різних галузей знань. Філософська теорія відображення є теоретичною основою трактування сприйняття, психологія та фізіологія дають можливість досліджувати саме процес і механізм сприйняття, літературознавство, естетика, мистецтвознавство допомагають зрозуміти сприйняття твору в його специфіці. Комплексність підходу до сприйняття, на думку Б. С. Мейлаха, зумовлена й тим,

що «вона є складовою частиною більш широкої проблеми людини як предмета пізнання» [4, с. 23].

Сприйняття художнього твору, на думку О. Органової, «є складним багатограним процесом, що містить протилежні моменти і тенденції: з одного боку, його структура і напрям розвитку запрограмовані в художньому творі, з іншого боку, під час цього процесу здійснюється творча діяльність сприймаючого, так чи інакше видозмінюються втілені в художньому творі образи під впливом індивідуального життєвого досвіду сприймаючого, його естетичних ідеалів, світоглядних принципів і певної цілеспрямованості» [7, с. 206].

Процес сприйняття, як і більшість психологічних процесів, є не тільки складним, але й комплексним процесом і містить в собі певні рівні розвитку сприйняття, які залежать від багатьох факторів: від культури читача, глядача, від його психофізіологічних особливостей, життєвих ситуацій.

Літературознавцем В. Прозоровим було виявлено певні взаємопов'язані рівні сприйняття, мета яких полягає в «розумінні позиції автора та уявного читача і дає підстави для висновку про багатозначність, цілісність процесу сприйняття художнього твору»:

- 1) прояв уваги, за якого досягається спрямоване і зосереджене залучення читача до художньої оповіді, знайомство з зовнішніми обрисами реальності; збудження, тимчасовий або ситуаційний інтерес;
- 2) виявлення співучасті; створюється та підтримується довготривале та зацікавлене ставлення до тексту;
- 3) відкриття, осягнення авторського пафосу, залучення до поетичного секрету, самостійне знаходження істини [9, с. 6].

Усі закладені в літературному тексті рівні сприйняття обумовлені взаємодією автора і читача, діалогом між ними. Так, перший рівень сприйняття пов'язаний з бажанням автора пробудити інтерес до твору, ввести читача в створений ним художній світ сюжетною інтригою. Якщо читач залишається на цьому рівні сприйняття, значить умовність мистецтва йому недоступна. На наступних, більш високих рівнях сприйняття читач проєктує твір на себе, емоційно відгукується і співпереживаючи героям.

Для теорії та практики початкової школи значну цінність мають дослідження проблем сприйняття О. Нікіфорової, яка визначила три стадії сприймання літературного твору молодшими школярами. Перша стадія – «безпосереднє сприйняття твору, тобто відтворення і переживання образів твору. У ньому розрізняють сторони безпосереднього сприйняття літературного твору (відтворення його образів та їх переживання), розуміння ідейного змісту, естетичні оцінки і вплив літератури на читача. Друга стадія – розуміння ідейного змісту твору. На цій стадії сприйняття твору провідним стає мислення, але оскільки воно оперує з тим, щоб було емоційно пережито, воно не вбиває емоційності сприйняття твору, а її поглиблює. Третя

стадія сприйняття літератури – вплив художньої літератури на особистість читачів як результат сприйняття творів» [6, с. 7].

Не дивлячись на те, що проблема сприйняття дітьми літературного твору знаходилася в центрі уваги багатьох науковців ХХ століття (Д. Арановська, Л. Білецька, О. Запорожець, Н. Карпінська, Г. Кудін, Є. Лукіна, Є. Любімова, О. Нікіфорова, З. Новлянська, Л. Рожина, З. Романовська, О. Соловйова), можна стверджувати про наявність певної кількості питань, які потребують свого вирішення: не створено загальноприйнятої класифікації рівнів сприйняття, відсутня єдина термінологія, немає спільної думки щодо кількості рівнів сприйняття, умінь, якими повинен володіти учень на кожному з рівнів, та міри втручання педагога в процес сприйняття.

Згідно з дослідженнями О. Сосновської, існує два рівні сприйняття художнього твору, характерні для учнів I-II класів і III-IV класів [14]. Учні I-II класів не можуть самостійно, без допомоги дорослого усвідомити ідейний зміст твору; діти цього віку не можуть за описом відтворити в уяві образ раніше невідомого предмета, а сприймають його тільки на емоційному рівні: «страшно», «смішно»; читач шести-восьми років не усвідомлює, що в художньому творі відтворюється не реальна дійсність, а ставлення автора до реальної дійсності, тому ними не відчувається авторська позиція, а значить, і не помічається форма твору. Читач цього рівня підготовки не може оцінити відповідність змісту і форми.

Учні III-IV класів вже набули певного читацького досвіду, їх життєвий багаж став значніше. Як читачі вони виявляють себе вже на більш високому рівні. Вони здатні самостійно усвідомити ідею твору, якщо його композиція не ускладнена і раніше обговорювався твір схожої структури. Уява цих учнів досить розвинена для того, щоб за описом відтворити непомітний раніше об'єкт, якщо для його опису використані освоєні мовні засоби.

В учнів, які перебувають на цьому рівні, з'являється співпереживання автору, тобто вони розподіляють свою власну читацьку позицію і позицію автора. Вони можуть без сторонньої допомоги усвідомити формальні ознаки твору, якщо раніше в своїй читацькій діяльності вже спостерігали подібні зображально-виразні прийоми. У цьому віці з'являється нова тенденція в читацькій діяльності: дитина не задовольняється лише чуттєвою, емоційною реакцією на прочитане, вона прагне для себе логічно усвідомлювати прочитане [14].

На відміну від О. Сосновської, яка виокремлювала два рівні сприйняття та систематизувала їх у залежності від класу, в якому навчається дитина, М. Воюшина стверджувала, що для дітей молодшого шкільного віку «характерні чотири рівні сприйняття»:

1. Фрагментарний рівень. У дітей відсутнє цілісне уявлення про твір, їхня увага зосереджена на окремих подіях, вони не можуть встановити зв'язки між

епізодами. Діти не співвідносять мотиви, обставини і наслідки вчинків героя. Відповідаючи на запитання вчителя, школярі не звертаються до тексту твору, неохоче виконують завдання, часто відмовляються говорити. Художні твори сприймаються ними як опис випадку, що мав місце в дійсності, вони не намагаються визначити авторську позицію, не узагальнюють прочитане. При постановці запитань до тексту твору діти або зовсім не виконують завдання, або ставлять один-два питання, як правило, до початкових речень тексту.

2. Констатуючий рівень. Читачі, які відносяться до цієї групи, відрізняються точною емоційною реакцією, вони здатні побачити зміну настрою, проте висловити свої відчуття їм ще важко. Під час спеціальних запитань вчителя учні можуть вірно визначити мотиви поведінки персонажів, орієнтуючись при цьому не стільки на зображенні героя автором, скільки на життєві уявлення про причини того чи іншого вчинку.

3. Рівень «героя». Діти мають розвинену уяву, вони здатні відтворити образ на основі художніх деталей. У творі їх цікавлять, перш за все, герої. Діти чітко визначають мотиви, наслідки вчинків персонажа, дають оцінку героям, обґрунтовують свою точку зору посиланням на вчинок. При постановці запитань до твору в дітей переважають запитання на виявлення мотивів поведінки персонажів, оцінку героїв і встановлення причинно-наслідкових зв'язків.

4. Рівень «ідеї». Читачі, які відносяться до цієї групи, здатні емоційно реагувати не тільки на те, які події відбуваються у творі, а й на художню форму. Вони володіють розвиненою уявою, люблять перечитувати текст, міркувати над прочитаним. Діти здатні визначити призначення того чи іншого елемента в тексті, їх узагальнення виходять за рамки конкретного образу. При самостійному читанні і постановці питань до тексту здатні побачити основний конфлікт твору, їх цікавить авторське ставлення до персонажів, вони часто звертають увагу на назву твору, окремі художні деталі [1, с. 50].

Згідно з дослідженнями М. Воюшиної, кожен із цих етапів характерний для певної вікової категорії молодших школярів, за рівнем сприйняття можна судити про літературний розвиток учня та про його спроможність до роботи над аналізом твору. Однак, ці вміння до образного аналізу художнього тексту самі собою не формуються. Про це писала О. Нікіфорова: «Здатність безпосереднього образного та емоційного сприймання літературно художніх творів не є елементарною і природженою» [5, с. 17]. Учні не однаково сприймають твір, деякі – при першому читанні вже усвідомлюють зміст та ідею твору, а деякі отримують лише перше враження про нього. Допоможе учням краще зрозуміти зміст читаного твору, правильно визначити вчинки і мотиви дій літературних героїв система питань і завдань, підготовлених учителем.

Дитяче сприйняття художнього висловлення надзвичайно продуктивне, адже діти мислять обра-

ми, а це найдавніший спосіб ставлення до світу. У зв'язку з цим на уроці читання можна надати можливість здійснитися дитячому сприйняттю, максимально вивільнити його. Чим вільніше буде міркування з приводу художнього образу, тим глибшим, ціннішим стане ставлення дитини до нього. Усі дитячі припущення, незважаючи на їх чуттєвий, емоційний характер, повинні бути перевірені, аргументовані самим текстом. Це обов'язкова умова відкриття художнього образу в літературному творі.

Методисти зауважують, що більш глибокому сприйманню змісту твору сприяє робота над образом-персонажем, яку потрібно починати з 1 класу. Робота над художнім образом допомагає не тільки глибше зрозуміти зміст твору, а й розвиває творчу уяву учнів. Художні образи завжди конкретні, візуальні та індивідуалізовані, саме в цьому полягає їх сила та джерело впливу на людей. Якщо у творі зображується людина, то читач сприймає її як особу, яка реально існує, відгукується на її думки, переймається подіями та долею персонажа. У психологічних дослідженнях (Н. Морозової, О. Маліновської) підкреслюється, що учні молодшого шкільного віку підходять до розуміння головної думки твору через конкретні вчинки героїв.

Сприйняття літературного образу передбачає також розуміння його внутрішнього вигляду: його світогляду, характеру, який проявляється у ставленні до людей, речей, природи; активне емоційно-вольове ставлення до особистості літературного героя, оцінку її. Читач, глибоко сприймаючи художній текст, живе думками і почуттями героя, переживає разом з улюбленим героєм і, навпаки, відштовхує від переживань негативного героя [8, с. 39].

«Оцінка літературного героя або окремих його вчинків молодшими школярами, – пише Л. Рожина, – ґрунтується, головним чином, на умовах, найбільш звичних для них у повсякденному житті: «погано вчився», «не слухався маму», «добре вчився» і т. ін., хоча в оповіданнях ці обставини займають другорядне місце або зовсім відсутні і вигадуються самими дітьми, будучи, очевидно, в цьому віці найбільш доступними критеріями оцінки [12, с. 31].

У дослідженнях, присвячених сприйманню літературних творів дітьми молодшого шкільного віку, неодноразово зазначалося, що інтерес молодших школярів зосереджений в основному на зображених письменником подіях, особливо на вчинках героїв, що внутрішній світ героїв дуже мало цікавить дітей і мало помічається ними. Повноцінне ж сприйняття художнього твору характеризується наявністю естетичних оцінок та особистісним ставленням дітей до прочитаного, розумінням не тільки логічної твору, але і сприйняттям його образної та емоційної сторони. Про емоційне сприйняття творів свідчать ставлення дітей до подій, картин природи, дійових осіб. Л. Рожина у своєму дослідженні зазначала, що «учні молодшого шкільного віку в багатьох випадках сприймають зображені в оповіданні переживання літератур-

них героїв, доступні їх розумінню, і виявляють до них інтерес» [11, с. 143]

Сприйняття літературного твору в цілому включає сприйняття образу літературних героїв. Вони стають для школяра добрими, знайомими, живими, близькими людьми або, навпаки, відштовхують своїми негативними вчинками та діями. Дії і вчинки головного літературного героя – ось головне, що визначає ставлення до всього літературного твору учнями молодших класів. Діти внутрішньо співчувають подіям, ототожнюють себе з героями, або їм подобаються книги з гарним кінцем [8, с.40].

Підготовка учнів до сприйняття тексту художнього твору передуює первинному сприйняттю. Завдання підготовчої роботи різноманітні, залежать від вікових особливостей учнів, рівня їх читацького розвитку, змісту і художніх особливостей літературного твору. Одним із важливих завдань підготовчої роботи є актуалізація знань учнів про явища, події, зображені у творі, а також розширення їх уявлень в цій галузі, повідомлення нової інформації. Зазвичай, підготовча робота відбувається у формі бесіди, за допомогою якої з'ясовується лексичне значення слів із тексту, що і допомагає вирішити завдання збагачення життєвого досвіду школярів.

Під час вивчення художніх творів головний акцент, на нашу думку, потрібно робити на тому, щоб учні можливо більш конкретно, яскравіше та вражаюче сприймали художні образи та картини, намальовані письменником, поетом чи драматургом. Усе багатство змісту, вся наповненість ідей, думок та почуттів, життєвих спостережень та роздумів художника передається переважно через образи. Тому засвоїти суму знань, які містяться в конкретному художньому тек-

ті, – це перш за все яскраво уявити собі кожен образ у властивій йому цілісності індивідуально-неповторного та типового, це, зрозумівши зміст, який несе з собою кожен окремий образ, і розібравшись у всій образній системі твору, мати чітке уявлення про всю художню картину в цілому, зрозуміти та відчути її зміст, зафіксувати в своїй пам'яті основні образи, запам'ятати сюжет твору.

Сприйняття і засвоєння учнями літературного матеріалу є однією з найважливіших проблем методики літературного читання. Це є надзвичайно складним видом психічної діяльності, який складається з безпосереднього сприйняття, обдумування ідейного змісту твору, його естетичної оцінки і, як результат всього цього, впливу художньої літератури на особистість читачів.

Сприйняття творів мистецтва може досягати різного ступеня складності і повноти. Багато що тут залежить від того, хто сприймає: від його підготовленості або неготовленості до такого сприйняття, від характеру його естетичного досвіду, від кола його інтересів і т.д. Але, перш за все, це залежить від самого твору, від значущості або незначущості його художнього змісту, кола ідей і почуттів, яке воно виражає. Сприймання художнього твору – складний психологічний процес, зумовлений специфікою літератури. Процес сприймання твору є індивідуальним актом, перебіг якого залежить від багатьох психологічних, соціокультурних та інтелектуальних чинників.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні образу-персонажа в творах дитячої літератури, особливостях роботи над аналізом та характеристикою персонажа на уроках літературного читання в початковій школі загальноосвітніх шкіл України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воюшина М. П. Методические основы языкового образования и литературного развития младших школьников : учеб. пособие / Т. Г. Рамзаева, М. П. Воюшина, Г. С. Щеглова. – М.: Высшая школа, 2003. – 166 с.
2. Выготский Л. С. Психология искусства / Л. С. Выготский; под ред. М.Г. Ярошевского. – М.: Просвещение, 1989. – 315 с.
3. Літературне читання. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів 2 – 4 класи [Електронний ресурс] / Учебные программы начальной школы (1 – 4 класс). – Режим доступа : <http://ru.osvita.ua/school/program/8793>
4. Мейлах Б. С. Художественное восприятие как научная проблема / Б. С. Мейлах. – Л.: Наука, 1971. – 318 с.
5. Никифорова О. И. Восприятие художественной литературы школьниками : учеб. пособие / О. И. Никифорова. – М.: Учпедгиз, 1959. – 206 с.
6. Никифорова О. И. Психология восприятия художественной литературы : учеб. пособие / О. И. Никифорова. – М.: изд-во «Книга», 1972. – 152 с.
7. Органова О. Н. Специфика эстетического восприятия : учеб. пособие / О. Н. Органова. – М.: Высшая школа, 1975. – 224 с.
8. Петрова Г. А. Эстетическое восприятие художественных произведений школьниками старших классов / Г. А. Петрова. – Казань: Изд-во Казанского университета, 1973. – 68 с.
9. Прозоров В. В. О читательской направленности художественного произведения / В. В. Прозоров // Литературное произведение и читательское восприятие: Межвуз. темат. сб. – Калинин: Калининский гос. ун-т, 1982. – С. 3-14.
10. Редозубов С. П. Методика Обучения чтению и письму в начальной школе: избр. труды / С. П. Редозубов. – М.: Изд-во АПН РСФСР, 1961. – 427 с.
11. Рожина Л. Н. Некоторые условия возникновения интереса к переживаниям и мыслям литературных героев у детей младшего школьного возраста / Л. Н. Рожина // Вопросы психологии. – М.: Просвещение, 1966. – №2. – С. 139-146.

12. Рожина Л.Н. Психология восприятия литературного героя школьниками / Л.Н. Рожина. – М. : Педагогика, 1977. – 176 с.

13. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии : учеб. пособие / С. Л. Рубинштейн. – СПб. : Питер-пресс, 2009. – 720 с.

14. Сосновская О. В. Методика преподавания русского языка в начальных классах : учеб. пособие / М. Р. Львов, В. Г. Горещкий, О. В. Сосновская. – М.: Академия, 2000. – 464 с.

REFERENCES

1. Voiushina, M. P., Ramzaeva, T. G., Shcheglova, G. S. (2003). *Metodicheskie osnovy yazykovogo obrazovaniya i literaturnogo razvitiya mladshikh shkolnikov : [ucheb.posob.] [Methodical bases of language education and literary development of younger students: Textbook]*. Moscow: Vysshaya shkola [in Russian].

2. Vygotskii, L.S., Iaroshevskogo, L.S., (1989). *Psikhologiya iskusstva [Psychology of art]*. Moscow: Prosveshchenie [in Russian].

3. Literaturne chytannya. Navchalna prohrama dlya zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv 2-4 klasy [Literary reading. Educational program for comprehensive educational institutions for 2-4 forms]. (n.d.) Retrieved from: <http://ru.osvita.ua/school/program/8793> [in Ukrainian].

4. Meilakh, B. S. (1971). *Khudozhestvennoe vospriyatие kak nauchnaya problema [Artistic perception as a scientific problem]*. Leningrad: Nauka [in Russian].

5. Nikiforova, O. I. (1959). *Vospriyatие khudozhestvennoi literatury shkolnikami: [ucheb. posobie][Perception of fiction by students:Textbook]*. Moscow: Uchpedgiz [in Russian].

6. Nikiforova, O. I. (1972). *Psikhologiya vospriyatiya khudozhestvennoi literatury: [ucheb. posobie] [Perception of fiction by students: Textbook]*. Moscow : pube. «Kniga» [in Russian].

7. Organova, O. N. (1975). *Spetsifika esteticheskogo vospriyatiya :ucheb. posobie [The specificity of aesthetic perception: Textbook]*. Moscow: Vysshaya shkola [in Russian].

8. Petrova, G. A. (1973). *Esteticheskoe vospriyatие khudozhestvennykh prizvedeniy shkolnikami starshikh klassov [Aesthetic perception of works of art by senior school students]*. Kazan: pube. Kazanskogo university [in Russian].

15. Столяренко Л. Д. Основы психологии : учеб. пособие / Л. Д. Столяренко. – Ростов-на-Дону : Феникс, 1999. – 671 с.

16. Ушинский К. Д. Цветы московской педагоги / К. Д. Ушинский // Ушинский К. Д. Сборник сочинений: В 11т. / К. Д. Ушинский; редкол.; А. М. Еголин (глава) и другие. – Т. 5. – М.: Изд-во АПН РСФСР, 1949. – 592 с.

9. Prozorov, V. V. (1982). О читательской направленности художественного произведения [About reader's orientation of work of art]. *Literaturnoe proizvedenie i chitatelskoe vospriyatие – The literary work and the reader's perception*, (pp. 13-14). Kalinin [in Russian].

10. Redozubov, S. P. (1961). *Metodika Obucheniya chteniyu i pismu v nachalnoy shkole: izbr. trudy [Methods of teaching writing at elementary school]*. Moscow: APN RSFSR [in Russian].

11. Rozhina, L. N. (1966). Nekotorye usloviya vzniknoveniya interesa k perezhivaniyam i myslyam literaturnykh geroev u detey mladshogo shkol'nogo vozrasta [Some conditions of children's interest for experiences and thoughts of literary characters]. *Voprosy psikhologii – Issues of psychology*, 2, 139-146 [in Russian].

12. Rozhina, L. N. (1977). *Psikhologiya vospriyatiya literaturnogo geroya shkolnikami [Psychology of perception of a literary hero by schoolchildren]*. Moscow: Pedagogika [in Russian].

13. Rubinshteyn, S. L. (2009). *Osnovy obshchey psikhologii: ucheb. posobie [Basics of General Psychology]*. Saint Petersburg: Piter-press [in Russian].

14. Sosnovskaya, O. V., Lvov, M.R., Goretzkiy, V.G. (2000). *Metodika prepodavaniya russkogo yazyka v nachalnykh klassakh: ucheb. posobie [Methods of teaching the Russian language in primary school. Textbook]*. Moscow: Akademiya [in Russian].

15. Stolyarenko, L. D. (1999). *Osnovy psikhologii: ucheb. posobie [Basics of psychology. Textbook]*. Rostov-on-Don: Feniks [in Russian].

16. Ushinskiy, K. D. (1949). *Tsvety moskovskoi pedagogii [The flowers Moscow of pedagogy]*. Egoлин, A. M. (Eds.), (Vols.5). Moscow: APN RSFSR [in Russian].

Екатерина Игоревна Гнатенко,

аспирант кафедры теории и методики преподавания
филологических дисциплин в начальной школе,
Харьковский национальный педагогический университет имени Г. С. Сковороды,
ул. Валентиновская, 2, г. Харьков, Украина

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ВОПРОСЫ ВОСПРИЯТИЯ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ПРОИЗВЕДЕНИЯ МЛАДШИМИ ШКОЛЬНИКАМИ

Проблема восприятия детьми литературного произведения является актуальной для современной педагогической науки и практики, именно ее решение позволит организовать методическую работу в школе более продуктивно. Учитывая огромную познавательную и воспитательную роль литературы, особое зна-

чение приобретает задача школы научить детей полноценно воспринимать и понимать художественные произведения. Поэтому возникает вопрос управления детским восприятием. Восприятие художественной литературы как произведений искусства требует многоаспектного исследования на пересечении различных областей знаний. Философская теория отражения является теоретической основой трактовки восприятия; психология и физиология дают возможность исследовать именно процесс и механизм восприятия; литературоведение, эстетика, искусствоведение помогают понять восприятие произведения в его специфике. Несмотря на то, что проблема восприятия детьми литературного произведения находилась в центре внимания многих ученых, можно утверждать о наличии определенного количества вопросов, требующих своего решения: не создано общепринятой классификации уровней восприятия; отсутствует единая терминология; нет единого мнения относительно количества уровней восприятия, умений, которыми должен обладать ученик на каждом из уровней и степени вмешательства педагога в процесс восприятия. Процесс восприятия, как и большинство психологических процессов, является сложным комплексным процессом, в котором можно выделить определенные уровни, зависящие от многих факторов: от культуры читателя, зрителя, его психофизиологических особенностей, жизненных ситуаций. Все заложенные в литературном тексте уровни восприятия обусловлены взаимодействием автора и читателя, диалогом между ними. В своем исследовании мы опирались на четыре уровня восприятия художественного произведения, которые свойственны детям младшего школьного возраста. Каждый из этих уровней характерен для определенной возрастной категории младших школьников. По уровню восприятия можно судить о литературном развитии ученика и о его способности к работе над анализом произведения. На сегодняшний день важным вопросом является подбор произведений украинской детской литературы, которые позволят грамотно определить уровни восприятия младших школьников и дальнейшую методическую работу. Это обусловило дальнейшее направление нашего исследования.

Ключевые слова: восприятие, литературное чтение, детская литература, начальная школа, уровни восприятия, младшие школьники.

Kateryna Hnatenko,

post-graduate student,

Department of Theory and Methods of Teaching Philological Disciplines at Primary School,

H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University,

2, Valentynivska Str., Kharkiv, Ukraine

PSYCHO-PEDAGOGICAL ASPECTS OF JUNIOR SCHOOL STUDENTS' PERCEPTION OF ART WORKS

The issue of children's perception of a literary writing is relevant in contemporary pedagogy; solving it will help organise the methodological work at primary schools more efficiently. Taking into account the enormous cognitive and educational role of literature, teaching children to perceive and understand works of art fully is a particularly important task for schools. The perception of literature as works of art requires a multi-aspect research at the intersection of different disciplines. Philosophical reflection theory is the theoretical basis for perception interpretation; psychology and physiology make it possible to investigate the very process and mechanism of perception; literary studies, aesthetics, art history facilitate the understanding of the perception of an art work in its specificity. Despite the fact that the issue of children's perception of a literary work is the focus of many scientists' attention, there are a great number of issues that need to be solved: there is no standard classification of perception levels; no terminology; no consensus on the number of perception levels, skills that a school student should have at each level, and teacher's involvement in the perception process. The process of perception, like most psychological processes, is a complicated integrated process, which consists of certain levels that depend on a great number of factors: the culture of a reader, viewer, his/her physiological characteristics, circumstances. All the perception levels embedded in literary texts are determined by the interaction of an author and a reader, their conversation. In our study, we relied on four levels of art work perception, which are peculiar to children of primary school age. Each of these levels is typical for a certain age of junior school students. The level of perception makes it possible to evaluate the school students' literary development, their ability to analyse the work. Prospects for further research are determined by the necessity of selecting Ukrainian literature for children, which will make it possible to determine the level of junior school students' perception and required future methodological work correctly.

Keywords: perception, literature readings, children's literature, primary school, levels of perception, junior school students.

Подано до редакції 06.10.2016

Рецензент: д. пед. н., проф. І. П. Дроздова